

liaudies pasakojimas, anekdotas, oracija buvo detaliai išnagrinėti, sukurtos jų klasifikavimo sistemos, pateikti tekstų aprašymai. Tai padaryti galėjo tik ilgametę patirtį turintis specialistas ir savo darbą labai mėgstantis žmogus.

Nesinori minėti, tačiau pastebėjau ir kai kurių neigiamų dalykų. Nemaloniai nuteikė šiurkščios leidinio maketavimo klaidos – turinyje daug kur trūksta skyrių puslapių numeracijos. Kitas šiais laikais svarbus dalykas yra leidinio platinimo galimybės. Liūdna, tačiau tomą galima įsigyti tik prie Vytauto Didžiojo universiteto esančiame knygyne, kitur jo nė su žiburiu nerasime. O juk čia skelbiami pamatiniai mūsų tautos kultūros, savasties dalykai!

Lietuvių pasakojamosios tautosakos katalogo ketvirtas tomas informatyviai atskleidžia tradicinių pasakojimų, anekdotų, oracijų variavimą ir regioninį jų pasiskirstymą. Tai puiki pagalbini priemonė, padėsianti akademinėi visuomenei susiorientuoti šių naratyvų žanrinėje įvairovėje, jų semantikoje ir struktūroje, gausiai papildysianti pirmosiose trijose *Lietuvių pasakojamosios tautosakos katalogo* knygose esančią informaciją. Skelbiama medžiaga sudomins ir plačiąją visuomenę.

Jūratė Šlekonytė

TRIOBIŠKIŲ DAINOS SUGRĮŽO NE VISAI TUO KELIU

Veikiausiai 140 metų, kai į tada buvusios Suvalkų gubernijos Kalvarijos apskrities Liudvinavo valsčiaus Triobiškių kaimą atvyko rusų mokslininkai filologai Filipas Fortunatovas ir Vsevolodas Milleris iš Maskvos universiteto, parsikviesti čia gyvenusio jų studento Andriaus Botyriaus. F. Fortunatovą traukė gyvoji, autentiška

kaimo žmonių vartojama lietuvių kalba kaip svarbus šaltinis lyginamajai kalbotyrai, jo kolegą V. Millerį, tikėtina, ne mažiau turėjo dominti ir čia gyvuojanti tautosaka. Tad, bendraujant su Triobiškių ir gretimo Juniškių kaimo gyventojais, atidžiai klausytasi natūralaus jų šnektos skambesio, stengtasi ją kuo geriau perprasti, pažinti ir kuo tiksliau fiksuoti jos faktus bei reiškinius. Rastas ir patogus būdas tai daryti – užsirašinėti kaip baigtinius, stabilizuotus tekstus čia gyvuojančią tautosaką: dainas, pasakas, patarles, mįsles. Žodiniu pavidalu išreikštės dvasinės kūrybos atsivėrė ištisas lobynas, tad darbuotasi keletą savaitių. Vien dainų parsivežta pusantro šimto. Po metų – 1872-aisiais – šimtas atrinktų jų tekstų buvo paskelbta „Maskvos universiteto žiniuose“. O 1873 metais jos išleistos atskira knyga „Lietuvių liaudies dainos, surinktos Vsev. Millerio ir F. Fortunatovo“. Pratarinę (ar bent didžiąją jos dalį) bus rašęs V. Milleris: į pateiktų dainų gyvavimą, jų vertę ir kalbinę raišką joje žvelgiama labiau folkloristo nei lingvisto akimis. Iš jos matyti, kad abu filologai rinkti medžiagos vyko gerai pasirengę ir ją, padedami „žodžiu ir darbu“ A. Botyriaus, fiksavo kruopščiai, „tiksliai išlaikydami tarmės savitumus, kad šių kūrinių išleidimas galėtų pasitarnauti filologiniams tikslams – tirti mūsų aplankytos vietovės kalbos gyvąsias formas“¹.

Šis leidinys yra tapęs bibliografinė reikšmė, Lietuvoje jo esama vos vienas egzempliorius. Tad turėtume pasidžiaugti, kad po 138 metų, Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmečio proga, jis sugrįžo į Lietuvą nauju pavidalu – įvardytas kaip

1 Собирантели, кн.: *Литовскія народныя пьсни, собранія Всев. Миллером и Ф. Фортунатовым*, Москва, 1873, р. 1.

*Triobiškių dainos*². Šios knygos rengėjams nauji, visiškai pasikeitę laikai kėlė ir naują tikslą, nusakytą jos rengimo iniciatorės – Marijampolės Petro Kriaučiuo viešosios bibliotekos direktorės Daivos Kirtiklienės: „aprašyti vieno Sūduvos kaimo istoriją, atskleisti vietinių žmonių dvasinę kultūrą, išreikštą dainose, ir, be abejo, krašto unikalumą“ (p. 3). Nors knygos pradžioje dedamuose straipsniuose panaudojami gausūs duomenys ir pasitelkiami įvairūs faktai, susiję su Triobiškių kaimo istorija, vis dėlto svarbiausias jų objektas – F. Fortunatovo ir V. Millerio užrašytos liaudies dainos, ta aplinka, kurioje jos gyvavo ir buvo įamžintos, taip pat tie žmonės, kurių dėka ši praeities dvasinės kultūros vertybė buvo užfiksuota. Kartu, kaip rašo „Pratar-mėje“ leidinio sudarytoja ir rengėja Elvyra Kalindrienė, justas reikalas atiduoti pagarbą F. Fortunatovo ir V. Millerio idėjai šias dainas surinkti ir paskelbti. Nusakoma ir praktinė skelbiamų liaudies dainų paskirtis: jos turi „atgaivinti XIX a. vidurio Triobiškių ir aplinkinių kaimų, o kartu ir Sūduvos krašto kalbą, ant kurios pamato kūrėsi bendrinė lietuvių kalba“ (p. 11).

Pristačius Marijampolėje šį leidinį visuomenei, spaudoje pasirodė straipsnių, plačiai apžvelgiančių, kaip jame pateiktos dainos buvo užrašytos ir išleistos, nepamirštant pabrėžti jų didžiulės mokslinės vertės ir kultūrinės reikšmės³. Tad tebus leista šiame rašinyje ribotis vien tų dainų tekstologinio parengimo apžvalga. Šio nelengvo, sudėtingo ir didelės atidos pa-

2 *Triobiškių dainos*, sudarytoja Elvyra Kalindrienė, Marijampolės Petro Kriaučiuo viešoji biblioteka, Marijampolė: Piko valanda, 2009. – 240 p.

3 Algis Vaškevičius. Triobiškių kaimo dainos vėl suskambo po 140 metų, *Kultūra: „Draugo“ šeštadieninis priedas*, 2010, geg. 8, p. 6; Vitas Labutis. Gaivinamos senovinės lietuvių dainos, *Mokslo Lietuva*, 2010, liep. 1, p. 6–7.

reikalavusio darbo ryžosi imtis ilgametis liaudies dainų rinkėjas ir propaguotojas Jaunius Vylius, lig tol parengęs ne vieną Marijampolės krašte savo paties užrašytos tautosakos rinkinį. Jam teko nelengva užduotis transliteruoti tekstą – knygoje priverstinai vartotą kirilicą, papildytą viena kita lotyniškos abėcėlės (ar ir kiek pamo-difikuota) raide, keisti dabartiniais lietuviškais rašmenimis, tvarkyti pagal dabar esamus reikalavimus rašybą bei skyrybą. Tai darydamas jis konsultavosi su šio rašinio autoriumi ir dėl to, ką jis čia nuveikė, priekaištų neturėtų susilaukti.

Daryta iš tiesų daug, neretai pakeičiant pirminį liaudies dainos tekstą, bet, nors derėtų tokios paskirties leidiniui, rengimo bei redagavimo principai knygoje nenusakomi. Tekonstatuojami vienur kitur anks-tesniame leidime tariamai aptikti trūkumai: esą juose „tekstai pateikiami trumpučiais sakinkais ar net pavieniais žodžiais“; „nepažymėti žodžių galūnių trumpinimai“ (p. 70). Mokslininkai, darbavęsi Triobiškiuose, buvo visiškai pajėgūs, juolab turėdami gerą talkininką, tiksliai užfiksuoti girdimas dainas ir buvo tikri, kad „filologas ras jose visiškai patikimą medžiagą, galinčią pasitarnauti analizuojant vietinę mūsų aplankyto krašto tarmę“⁴, tad abejonų dėl to, kad dainos užrašytos tinkamai, nors ir būta sunkumų dėl nenusistovėjusios rašybos ar šio tokio tarmės fonetikos specifiškumo, vargiai kam nors turėtų kilti.

Transkribuodamas tekstus, J. Vylius pasinaudojo lengva galimybe pažymėti vieną šio krašto tarmei būdingą ypatybę – kirčiuotų dvigarsių pirmųjų sandų ilginimą, pavyzdžiui: *gyrdžiau, žyrge* (bet neilginama ten, kur dainos ritmika kirtį nutraukia į kitą skiemenį: „Ar *mindžios* kojelėm žemelė..., Ar *virkdysi* jaunąją mergelę“ 43 daino-

4 *Литовскія народныя пьсьни*, p. 3.

je – kursyvu išskirtuose žodžiuose kirtis iš pirmo skiemens perkeltas į antrą). „Graždankoje“ tam būtų prireikę dar vieno naujo rašmens.

Džiaugdamosis šios knygos sudarytojų ir rengėjų pastangomis gaivinti senovines kapsų dainas, kalbininkas Vitas Labutis pažymėjo, kad J. Vylius „vienur kitur gražiai lietuviškame tekste išlaikė nemaža šio krašto tarmės ypatybių“, bet kartu ir priminė, jog pasigilinus „tų svarbių liudviniškių tarminių ypatybių būtų rasta kur kas daugiau“⁵. Porą jų galima įtarti. Į šią knygą nepatekusiame liudviniškių tarmės apraše teigiama, kad daiktavardžių su galūne *-as* vienaskaitos naudininke visados girdėti *-u* vietoj *-ui*, bet *Triobiškių dainose* išvystame ne originalo *tėveliu, dobilu, karaliu, šelmiu berneliu*, o *tėveliui, dobilui, karaliui, šelmiui berneliui*. Dainų užrašytojai teigia girdėję *krentas* (taigi ir *krentelis*), *drebnas*, naujoje tekstų publikacijoje – *krantelis, drabnas* ir kt. Tikra tai, kad dabar šnekoje sakoma taip, kaip padaryta knygoje, bet kartu neabejotina ir tai, kad atsisakytosios formos bent dainose gyvavo. Laikantis nuostatos *ypač* stengtis „išlaikyti suvalkietiškos, kapsiškos šnektos ypatumus“ (p. 70), ar ne priimtinau būtų džiaugtis prieš kone pusantrą šimto metų užrašytose dainose dar aptikus jau išnykusių ar benykstančių šnektos ypatybių pėdsakų, nei juos keisti remiantis dabartine vartosena?

Ši nuostata išstūmė iš dainų ir kitų tarminių poveikio apraiškas. „Kai kuriose dainose, – teigiama minėtame tarmės apraše, – *tj* ir *dj* nepakitę į *dž* ir *č*. Taip tarė moteris, iš kurios mes ir užrašėme šias dainas.“ Ši moteris turėjusi būti ne vietinė ar bent svetur pagyvenusi. Redaguojant tekstus, formos *rentiau, statiau, vaikštiojo* pakeistos į *renčiau, stačiau, vaikščiojo*. Lie-

.....

5 V. Labutis. Min. veik., p. 6.

tuvos pietvakariuose ir į vakarus nuo jos vartotas ištiktukas *tic* („Oi *tic*, neverki, Sena močiute“ – 63 daina; beje, dažnesnis buvęs jo fonetinis atitikmuo *tič*) keičiamas įprastiniu *cit*. Su tarminiu *aržuolas* suvienodintas ir kartą pasitaikęs atklydėlis *aužuolas*. Veikiausiai vien dėl to, kad neatitiko tarmės vartosenos, *Triobiškių dainose* prarastos įprastinių žodžių atmainos ar senesnės jų formos *aušrelė* (*aušrelė* 64 dainoje), *pirkčia* (*pirkių* 54 dainoje), *kūrenti* (*kūrinas* 46 dainoje), *rietėti* (*riedėsiu* 95 dainoje), *virkyti* (*virkydamas* 78 dainoje), *susiklėstę* (vietoj jo – žodis nebuvėlis *susiplėstę* 45 dainoje).

Pasitaiko ir nuredagavimų, neišsiaiškintus, kas dainos posmu išsakoma. Antai 29 dainoje sakiniu „Aš užgesyčia Ramiąją ugnelę – *Nor* ugnelės nuveičia, Mergelės atlankyčia“ vaizdingai nusakoma, kas berneliui duotų dingstį išvysti mergelę. Vietoj *nor* (= *nors*) padarius *no* (= *nuo*), dingsties nusakymo nebelieka, atsiranda ėjimas nuo ugnies. 27 dainoje „miela geria, Alaus bačką *nusistačius* (= pavertus į tokią padėtį, kad būtų galima įpilti), In sklenyčias pripildama...“, o redaguotame tekste – „bačką *pasistačius*“, bet juk iš *stačios* nepilama... Nežinant, kad *šūvis*, be įprastinės reikšmės, dar gali reikšti ir audžiant šaudyklės greitą perkišimą per apmatų pro skietą, 69 dainos sakinyje vietoj „Ne tiek *šūvužių*, Kiek ašaružių“ atsirado *šėivužių*. Šitaip ir 73 dainoje vietoj neužarto *varsno* atsirado *varsto*.

Pirmojo leidimo įžangoje, įdėtoje ir į aptariamąją knygą (p. 71–73), yra perspėjantys žodžiai: „...Vargu ar kuri nors kita indoeuropiečių kalba turi tiek daug tarminių atspalvių, kaip lietuvių kalba. Kas dešimt, dvidešimt varstų jau galima pastebėti kai kuriuos ypatumus, įdomius etimologiniu, fonetiniu ar leksiniu požiūriu. Dažnai vienoje vietoje išlieka gilios senovės bruožas, jau išnykęs kitose tarmėse.“ Liaudies dai-

nos paprastai neužsibūna vienoje vietoje, keliaudamos neretai prisigraibo įvairių atplaišų iš kitų tarmių bei šnektų, o įgijusios tradiciją, išlaiko jų ir iš kitų amžių. Kalbininkai šitai žino ir, kai tenka remtis jomis, tai įvertina. Juo svarbiau į tai atsižvelgti liaudies dainas skelbiant ar perspausdinant. Kiekvienas sumanymas ką nors keisti jose turi būti motyvuotas ar nulemtas publikacijos paskirties. F. Fortunatovo ir V. Millerio užrašytos dainos puikiai atspindi to meto, kada šių mokslininkų darbuotasi Lietuvoje, kalbos būseną, taip pat tą šnektą, kuria jos užrašytos, ir kartu sąveiką su kitomis šnektomis. Tad nederėjo, grįžtant prie jų po labai ilgo laiko, gausinti jose savų ar mažinti svetimų ypatybių, siekiant kuo labiau atspindėti kapsišką šnektą, kaip tai daryta *Triobiškių dainose*.

Na, ir tokia rimtame leidinyje neturėtų būti nemotyvuotų teksto keitimų. Jie, atsiradę sąmoningai ar per neapsižiūrėjimą, laikytini klaidomis ir netoleruotini. Tokių atvejų – ne vienas ir ne du. Antai nei pagerinta, nei pabloginta 8 dainoje pakeitus „*Žvengi nežvengi*, Bėras žirgeli“ į *žvenki nežvenki*, 13 dainoje „Užaugysiu – sarmatėlė, *Nutrotytie* – nebus grieko“ – į *nutrotysiu*, 89 dainoje *tolieraičių* – į *dorielaičių* ir pan. O autentiškumas dingsta. Blogiau atsitinka, kai pakeičiama ne to paties ilgumo žodžiu: tuo atveju beveik visada pažeidžiama dainos ritmika: „Močiutė *vaikščiojo* Po rūtelių darželį, Močiutė skynė Mano žalią rūtelę“ (30 daina; originale – *vaikščio*); „Jauniem myluotis, *Puikiem* šoktie“ (94 daina; originale – *puikiemi*, garsas *i* žodžio gale dainininko kaip tik pridėtas dėl ritmo). Ne visi taisymai nuoseklūs. Pavyzdžiui, 68 dainos 8 posme *maružes* kažkodėl taisyta į *mareles*, analogiškame 10 posme – palikta; 18 dainoje *gluodniųjų* nutaisyta į *gluotniųjų*, 50 dainoje liko *gluodni* (galvelė); 65 dainoje archa-

jiška forma *žaliamjam* taisyta į *žaliajam*, 88 dainoje – išsaugota.

Neabejotina, kad V. Millerio, būsimo folkloristikos istorinės mokyklos pradininko, dalyvavimas fiksuojant Triobiškiuose tautosaką nemažai lėmė, kad rinkinys *Lietuvių liaudies dainos*, prie kurio galutinio rengimo jis daugiausia prisidėjo, atitiktų ne tik lingvistinius, bet ir folkloristinius leidiniams keliamus reikalavimus. Itin svarbu, kad atsakyta kaip nors keisti ar tvarkyti dainas estetiniu bei meniniu požiūriu. Leidinio įžangoje plačiai komentuojami mėginimai atkurti pirminių dainų formą, taip iškraipant jų tekstą, kaip kad yra daręs Georgas Ferdinandas Nesselmanas 1853 metais išleistame lietuvių liaudies dainų rinkinyje. Rengiant spaudai ir redaguojant Triobiškių dainas, į šį perspėjimą vengti kaip nors „gerinti“ pateikiamas dainas neatsižvelgta: tariamieji trūkumai „iš dalies pataisyti“ (p. 70). Matyt, posmų apimties vienodinimo dingstimi 74 dainos penktame posme praleidžiamos dvi (trečia ir ketvirta iš šešių) eilutės „Vai, kap paduosi Šikšninį kančiukėlį“. 15 dainos trečiame posme iš „Mergelė su berneliu Už baltų skomų sėdi, Peteliais susirėmę, *Rankelėms susiėmę, Suknelėms susiklėstę*“ liko tiktai „...*Rankelėms susiplėstę*“. 54 dainoje prie antro posmo prijungtas nepilnas trečias ir kitoje šakoje – prie devinto dešimtas. Eilutė „– *Nemik šiņnakt naktelę, Oi broleli broleli, Aik in žalių girelę*“ sukeitimas 80 dainoje aiškiai pablogina tekstą – sugriauna veiksmo nusakymo nuoseklumą.

Triobiškių dainose esantys riktai ir ne-nuoseklumai gerokai menkina leidinio patikimumą. Jų radosi ir ne iki galo apgalvojus dainų tekstų rengimo bei redagavimo nuostatas, ir reikiamai neįvertinus prieš keliolika dešimtmečių užrašytos ir šių dienų skaitytojams pateikiamos medžiagos, ir, kas be ko, dėl atidumo stokos.

Tad tautosakos ir kalbos specialistai neturėtų šia publikacija be jokių išlygų pasiūlyti. Kita vertus, tautosakai gaivinti bei populiarinti, apskritai tradicinės žodinės liaudies kūrybos vertei pajusti ir pagarbai šiai kultūrinio paveldo sričiai ugdyti ji, savo paskirtimi pritaipdama prie kitų regioninių leidinių, bus pravarti.

Kartu vis labiau konkretėja puiki galimybė gauti visas F. Fortunatovo ir V. Millerio surinktas dainas ir kitą jų rankraščių esančią tautosaką rimtu leidiniu, pateiktą taip, kad dėl jos patikimumo nekiltų jokių abejonių ir kad ji tenkintų mokslo, meno ir kitus visuomenės gyvenimo poreikius. Ją, Peterburge saugomą rankraščių pavidalu, ten ketinama išleisti kaip akademinį leidinį. Be to, svarstoma, ar ir Lietuvoje verta visus šiuos tautosakos kūrinius pateikti mūsų skaitytojams jiems pritaikytu visas edukacines normas atitinkančiu leidiniu⁶. Šis sumanymas irgi turėtų būti įgyvendintas.

Kostas Aleksynas

.....

6 Plačiau žr. ten pat, p. 7.

PARANKINĖ KNYGA PAREMIOLOGAMS

Iškilaus folkloristo, erudito, Estijos MA akademiko Arvo Krikmanno vardas gerai žinomas ne tik tėvynainiams, bet ir pasaulio filologams, ypač patarlių tyrėjams. Jo svarbiausi moksliniai interesai yra susiję su kultūra ir visuomene, į kurias žvelgia iš folkloro, humoro, lingvistikos, semantikos, semiotikos pozicijų. XX a. paskutiniaus dešimtmečiais didelę įtaką tarptautinei paremiologijai padarė A. Krikmanno straipsniai apie patarlių semantikos problemas, jo sukurtas ir tuose straipsniuose pristaty-

tas patarlių prasmų dekodavimo metodas. Tad nenuostabu, kad A. Krikmanno bendramintis ir nuoširdus bičiulis, Vermonto (JAV) universiteto profesorius Wolfgangas Miederis užsimojo surinkti minėtus darbus ir išleisti juos atskira knyga. Tai, pasak leidėjo, būsianti prasminga dovana nuo visos tarptautinės paremiologų bendruomenės A. Krikmannui jo garbingos 70-mečio sukakties proga. Suspėta laiku: 2009 m. rugsėjo 10 d. Tartu katedroje vykusiame oficialiame jubiliejiniame vakare knyga¹ buvo pristatyta gausiai susirinkusiai publikai.

Rinkinį sudaro aštuoni chronologine tvarka pateikiami 1974–2008 m. parašyti straipsniai (skelbiami anglų kalba, pirmųjų dviejų straipsnių santraukos rusų kalba), leidėjo ir autoriaus įžangos, pirmųjų publikacijų šaltinių sąrašas.

A. Krikmanno darbai iš patarlių semantikos, jau tapę paremiologijos klasika, neblogai žinomi ir lietuvių tautosakininkams; vienas jų – solidi studija apie įvairias metaforos teorijas ir jų taikymą patarlių tyrimams – netgi pirmą kartą paskelbtas *Tautosakos darbuose*². Todėl tikslinga būtų aptarti ne pačius straipsnius, o išsamiai autoriaus įžangą „Kaip aš pradėjau ir tęsiau ir kam esu dėkingas / skolin gas“ („How I Started and Continued and to Whom I Am Indebted“, p. 1–15). Joje A. Krikmannas pasakoja apie nelengvą, didelio lankstumo reikalavusį mokslininko

.....

1 Arvo Krikmann. *Proverb Semantics: Studies in Structure, Logic and Metaphor*, edited by Wolfgang Mieder, (Supplement Series of *Proverbium*, vol. 29), Burlington, Vermont: The University of Vermont, 2009. – 312 p.

2 Арво Крикманн. Вклад современной теории метафоры в паремологию, *Tautosakos darbai*, 2001, [t.] XV (XXII), p. 19–92 (recenzuojamame rinkinyje yra ištrauka iš šios studijos: “Digging One’s Own Grave“, p. 301–309).